Journal of Social Sciences of Kahramanmaraş Sütçü İmam University
KSÜSBD
http://dergipark.gov.tr/ksusbd

ISSN 1304-8120 | **e-ISSN** 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

Rusya Federasyonu'nun Büyük Güç Olma Politikasında Yakın Çevre Doktrini
Near Environment Doctrine İn The Russian Federation's Great Power Policy

Murat Kağan TOPRAK
Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.
murattis3@hotmail.com
Orcid ID: 0000-0002-9346-2022

Toğrul İSMAYIL
Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
tismayil@ksu.edu.tr
Orcid ID: 0000-0001-5014-2013

Öz: Günümüzde "her devlet eşittir" şeklindeki anlayış uluslararası ilişkilerde hâkim olan bir anlayıştır. Fakat bazı devletler sahip olduğu birtakım potansiyelleri sayesinde uluslararası ilişkilerde "Büyük Güç" olma çabası göstermektedirler. Çünkü devletler bu büyük güç olma çabası sayesinde birçok konuda daha rahat hareket edebilme avantajı kazanabilmektedirler. Soğuk Savaş dönemindeki çift kutuplu dünya düzeninde iki büyük gücün (ABD-SSCB) olduğu varsayılırken, Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin başını çekmiş olduğu Batı yani tek kutuplu dünya düzeninin ya da farklı argümanlara göre çok kutuplu dünya düzeninin olduğu varsayılmaktadır. Ancak SSCB sonrası kurulan ve büyük oranda SSCB mirasını bünyesinde konsolide eden Rusya Federasyonu, günümüzdeki bu düzende tekrardan büyük güç olma gayesi gütmeye başlamıştır ve bu gayesini de büyük oranda Yakın Çevre Doktrini olarak adlandırdığı bir politika perspektifinde gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Rusya'nın bu gaye doğrultusunda uygulamaya çalıştığı Yakın Çevre Doktrini bazı durumlarda Rusya'yı bu gayesine yakınlaştırırken bazı durumlarda ise bu gayesinden uzaklaştırmıştır. Yakın Çevre Doktrini kavramı esasen yalnızca Türkçe literatürde bu ismiyle kullanılmakta olup, Rus literatüründe bu politikaya "Blinijye Zarubejye" yani Yakın Yurt Dışı denilmekte ve bu iki farklı isimdeki kavramın anlamı birbiriyle tam anlamıyla örtüşmemektedir. Hatta bu iki kavram bünyelerinde birçok açıdan zıtlıklar taşımaktadır. Fakat bu çalışmada bu kavram karmaşası durumuna uzun uzadıya girilmeyip yalnızca çalışmanın ana gayesine ve argümanına katkı sağlayacak kadar tartışması yapılmıştır. Bu çalışma Rusya Federasyonu'nun büyük güç olma politikasında Yakın Çevre Doktrininin yeri ve önemini incelemektedir. Bu doğrultuda Yakın Çevre Doktrini incelenmiş ve bölgesel örgütlerin doktrindeki önemi açıklanmıştır. Bu örgütler arasında özellikle Bağımsız Devletler Topluluğu, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü ve Avrasya Ekonomik Birliği'ne odaklanılmıştır. Ardından bu doktrinin yaşadığı sorunlar detaylı incelenmiş ve burada da 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı, 2014 Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ve 2022 Rusya-Ukrayna Savaşı'na odaklanılmıştır. Bütün bu veriler ortaya konulduktan sonra Rusya'nın gerekmesi halinde birçok aktörü kolayca karşısına aldığı da göz önünde bulundurulduğunda Rusya'nın büyük güç olma politikasının temelini yakın çevresinin oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Anahtar Kelimeler: Rusya, Yakın Çevre Doktrini, Büyük Güç, Ukrayna, Yakın Yurt Dışı.

Abstract: Today, the understanding that "every state is equal" is dominant in international relations. However, some states strive to become "Great Powers" in international relations, thanks to some of their potential. Because, thanks to this effort to become a great power, states gain the advantage of being able to act more easily in many issues. While it was assumed that there were two great powers (USA-USSR) in the bipolar world order during the Cold War period, it is assumed that there was a unipolar world order, i.e. the West, led by the USA, or a multipolar world order, according to different arguments, in the post-Cold War period. However, the Russian Federation, which was established after the USSR and largely consolidated the legacy of the USSR, has

Geliş Tarihi:10.09.2024 *Kabul Tarihi:02.03.2025* *Yayın Tarihi:30.04.2025*
Atıf: Toprak, M. K & İsmayıl, T. (2025). Rusya federasyonu'nun büyük güç olma politikasında yakın çevre doktrini. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22*(1), 614-630. Doi: 10.33437/ksusbd.1547702

begun to aim to become a great power again in this current order and is trying to achieve this aim largely within a policy perspective it calls the Nearby Environment Doctrine. The Nearby Circle Doctrine, which Russia has tried to implement in line with this goal, has in some cases brought Russia closer to this goal, while in other cases it has moved it further away from this goal. The concept of Nearby Circle Doctrine is essentially used with this name only in Turkish literature, but in Russian literature this policy is called "Blinijye Zarubejye", that is, Near Abroad, and the meaning of the concepts with these two different names do not fully overlap with each other. In fact, these two concepts are opposite in many respects. However, in this study, this conceptual confusion is not discussed at length and is discussed only to contribute to the main purpose and argument of the study. This study examines the place and importance of the Nearby Environment Doctrine in the Russian Federation's policy of becoming a great power. In this regard, the Nearby Environment Doctrine was examined and the importance of regional organizations in the doctrine was explained. Among these organizations, particular focus was placed on the Commonwealth of Independent States, the Collective Security Treaty Organization and the Eurasian Economic Union. Then, the problems experienced by this doctrine were examined in detail, and here the focus was on the 2008 Russia-Georgia War, the 2014 Russia's annexation of Crimea, and the 2022 Russia-Ukraine War. After presenting all these data and considering that Russia can easily confront many actors if necessary, it has been concluded that Russia's close circle forms the basis of its policy of becoming a great power.
Keywords: Russia, Near Environment Doctrine, Great Power, Ukraine, Near Abroad.

GİRİŞ

Rusya Federasyonu (çalışmanın bazı yerlerinde resmi isim olan Rusya Federasyonu ismi kullanılırken, bazı yerlerinde ise kelime kalabalığı yapmaması açısında yalnızca Rusya ismi kullanılmıştır), tarihe karışmış Sovyetler Birliği'nin en büyük mirasçısı olarak dünya siyasetine dâhil olmuştur. Bağımsızlığın ilk yıllarında net bir dış politika davranışı geliştiremese de sahip olduğu büyük potansiyel ve bağımsızlığını yeni kazanmış eski Sovyet cumhuriyetlerinin durumları göz önünde bulundurulduğunda Rusya Federasyonu kısa süre içerisinde bir dış politika konsepti geliştirerek, SSCB döneminde olduğu gibi büyük güç olmanın başlangıç noktasının yakın çevresinden geçtiğini ifade etmiştir. Bu amaçla bölgesel örgütler oluşturarak, zaten ülke yönetme konusunda deneyimsizlik yaşayan eski Sovyet cumhuriyetleriyle bağlarını koparmamaya çalışmıştır. Bu ülkelerin bazıları Rusya Federasyonu'nun bu ağabeylik rolüne pozitif yaklaşırken bazıları ise negatif yaklaşarak Rusya Federasyonu'nun eşitler arasında birinci olduğu bir rolü kabul etmemişlerdir.

Rusya Federasyonu, yakın çevresinde etki alanı oluşturmaya çalışıyorken, aynı şekilde NATO ve AB gibi örgütler de bu yeni düzen sonrası bölgede oluşan güç boşluğunun farkına vararak bölgeye yönelik etki kurma çabası içine girişmişlerdir. Bu Batılı örgütlerin de bölgeye dâhil olmasıyla, yıllar geçtikçe özellikle 2000'li yıllardan sonra Rusya Federasyonu ile Batı arasında tıpkı Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi fikir ayrılıkları ve çıkar çatışmaları ortaya çıkmaya başlamıştır. Rusya Federasyonu, kendi yakın çevresine yakınlaşan Batılı örgüt ve devletlerin bazı faaliyetlerine sessiz kalırken bazı faaliyetlerine ise oldukça sert tepkiler koymaya başlamıştır. Bunun sebebi bazı bölgeler Rusya için kırmızıçizgi niteliğinde iken (Ukrayna, Gürcistan, Belarus gibi), bazı bölgeler ise göz ardı edilebilecek nitelik taşımakta, Rusya da kendi azalan potansiyelinin farkına vararak bu bölgelere (Baltık ülkeleri, Romanya, Bulgaristan gibi) yönelik Batı faaliyetlerine tepki vermemekte veya düşük yoğunluklu tepki vermektedir. Ancak Rusya, Batı'nın post Sovyet coğrafyaya yakınlaşmasına bazen sessiz kalıyor olsa da çoğunlukla aktif tepki göstermektedir. Çünkü Rusya'nın büyük güç olma politikasında en önemli bölge yakın çevresi olmaktadır ve bu bölgenin Batı'ya kaybedilmesi Rusya'nın büyük güç olma politikasına büyük zarar verecektir. Rusya da bu durumun farkında olarak gerektiği yerlerde tüm dünyayı bile karşısına alarak kırmızıçizgilerine Batı'nın müdahale etmesinin önüne geçmeye çalışmaktadır. 2008 yılındaki Gürcistan Savaşı ve 2014 yılındaki Kırım'ın ilhakı bu durumun en somut iki örneğidir.

Bu çalışmanın konusunu Türkçe literatürde "Rusya Federasyonu'nun yakın çevre doktrini" olarak bilinen anlayışının, Rusya Federasyonu'nun büyük güç olma politikasındaki yeri ve önemini araştırmak oluşturmaktadır. Çalışmada bilimsel araştırma yöntemlerinden olan "örnek olay" yöntemi kullanılmıştır. Bilindiği üzere örnek olay yöntemi araştırma konusu, olay veya olguyu birçok veri kaynağı kullanarak kendi bağlamında değerlendiren yaklaşımdır. Bu doğrultuda çalışmanın ikinci bölümünde, yakın çevre doktrini ele alınmış ve teorik boyut ortaya konulmuştur. Üçüncü bölümünde,

yakın çevre doktrininin pratik uygulaması olan örgütler yakın çevre politikası açısından değerlendirilmiş ve bu örgütlerin işlevleri ortaya konulmuştur. Dördüncü bölümde ise Batı ile Rusya'nın Yakın Çevre Doktrininin çıkar çatışması yaşadığı örnek olaylar verilmiş ve bu olayların Rusya'nın Yakın Çevre Doktriniyle nasıl çeliştiği ifade edilmiştir. Araştırmanın temel soruları: "Yakın Çevre Doktrini nedir? Bölgesel örgütlerin Yakın Çevre Doktrininde yeri ve önemi nedir? Batılı örgütlerin faaliyetleri Rusya'nın Yakın Çevre Doktriniyle nasıl çelişmektedir? 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı'nın, 2014 Rusya'nın Kırım'ı ilhakının, 2022 Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Rusya'nın Yakın Çevre Doktrini ile çelişmesinin sebepleri nelerdir? Yakın Çevre Doktrini nasıl bir değişime uğramıştır? Rusya, yakın çevresindeki Batı tehdidine yönelik aldığı tedbirlerde ne kadar radikalleşebilir?" olacaktır.

YAKIN ÇEVRE DOKTRİNİ

Yakın Çevre Doktrini, Rusya Federasyonu'nun bağımsız bir devlet olarak siyaset sahnesine çıkmasının ardından Rusya Federasyonu'nun en temel dış politika stratejilerinden birisi oluşturmuştur. Türkçe literatürde bu strateji sıklıkla "Yakın Çevre Doktrini" olarak kullanılıyor olsa da burada şunu da belirtmemiz gerekiyor ki Rusça literatürde "Blijniye Zarubejye" yani "Yakın Yurt Dışı" olarak kullanılmaktadır. (Хуашэн, 2021). Türkçe literatür ile Rusça literatür arasındaki bu fark yalnızca kelimelerin farklılığına dayanmayıp aynı zamanda kavramın gerçek anlamının farklılaşmasına da neden olmuştur. Çünkü Yakın Çevre Doktrini denilince bir nevi Rusya'nın, kendi sınırları etrafındaki ülkeler üzerinde planladığı emperyalist amaçları olan bir strateji görüntüsü ortaya çıkarken, Rusça ana kaynaklarda Yakın Sınır Ötesi denilince bu emperyal görüntü ortadan kalkarak bir nevi Rusya'nın, SSCB'den ayrılmış ama ortak tarihsel ve kültürel mirasa sahip olan ülkeleri konsolide etme çabası görüntüsü ortaya çıkmaktadır. Zaten bu dış politikanın anlamına dair yapılan resmî açıklamalar, Yakın Sınır Ötesi kavramının coğrafi bir anlam ifade etmekten ziyade, kültürel ve tarihsel bir anlam ifade ettiğini net bir şekilde ortaya koymaktadır (Consultant, t.y.). Rusya Yakın Yurt Dışı olarak gördüğü ülkelerin tamamının bağımsızlığını tanımakta ve bu durum da Rusya'nın bu politikasıyla emperyal bir amaç gütmediğini apaçık ortaya koymaktadır. Ayrıca Yakın Yurt Dışı Rusya için sadece stratejik bir kaynak değil, aynı zamanda olumsuz koşullar altında Rusya için bir yüktür ya da yük olarak görülmektedir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında bu "yük" durumunun ne şekilde ortaya çıktığı açıkça ortaya konulmuştur.

Ancak bu çalışmanın temel amacı bu kavram karmaşasının doğruluğunu açıklama çabası değildir. Bu sebeple Yakın Çevre Doktrini kavramının asıl kavramı tam olarak yansıtmadığı ön kabulünü göz önünde bulundurarak çalışmanın ilerleyen kısımlarında yine Türkiye'de kullanıldığı şekliyle "Yakın Çevre Doktrini" kavramı kullanılmaya devam edilecektir. Bunun en temel sebebi Türkçe literatürde şimdilik bir anlam karmaşasının ortaya çıkmasına bir sebebiyet vermeme isteğidir.

Rusya Federasyonu bağımsız bir devlet olarak ortaya çıktıktan sonra jeopolitik stratejilerinin nasıl oluşacağına dair ciddi entelektüel tartışmalar yapılmaya başlamıştır. Bu tartışmalar iki grup arasında şekillenmiştir. Bunlardan ilki neoliberal grup, diğeri ise neoliberallere karşı kurulan birkaç fraksiyon arasında geçmekteydi. 1992-1996 yılları arasında liberallerin ağır bastığı bir anlayış hâkim olmuştur. Çünkü bu dönemde Gorbaçov döneminde ortaya konulan "Yeni Siyasi Düşünce" anlayışının yeni versiyonu devam ettirilmeye çalışılmıştır. Liberal fikirleri besleyenler Gorbaçov'un başlattığı "Perestroyka" düşüncesini devam ettirmek isteyen siyasilerdi (Derman, 2016: 287). Perestroyka'nın temelde ortaya çıkış amacı iç politikayı dizayn etme çabası olsa da ortaya çıkardığı anlayış neticesinde dış politika oluşturulurken de bu anlayıştan faydalanılmıştır. Bu dönemde ekonomik ve sosyo-politik dinamikler neoliberal iktisadi ve politik yapıdan taraf olan gruplar tarafından belirlenmekteydi. Rus siloviklerin muhalif pozisyonunda olduğu söz konusu yıllarda dış politikada idealizmin üstünlüğünden bahsetmek mümkündür. 1991 yılında Rusya'nın dış politika doktrininin temelinde dönemin Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev'in ileri sürdüğü Rusya'nın Batılı ülkelerle birlikte hareket etmesi gerektiği ve Rusya'nın "çok gelişmiş ülkeler kulübüne girmesi", AB üyeliği ve Marshall Planı gibi bir ekonomik yardımın yapılması konuları yatmaktaydı (Hamzaoğlu, 2020: 285).

Bu dönemde ABD'nin uyguladığı "şok terapi", yani eski Sovyet ülkelerinin hızla "piyasalaştırma" stratejisi, Moskova'nın yakın çevresiyle olan ekonomik ilişkilerini ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. IMF'nin icra ettiği "şok terapi" programı Rusya'nın çevresinde, hayatta kalmak için Batı sermayesi ve dolar girişine bağımlı zayıf ve istikrarsız ekonomilerin yaratılması amaçlanmıştır. Fakat çok geçmeden

neo liberal fikirlerle hareket eden siyasal fraksiyonun karşısında önemli bir karşı güç ortaya çıkmaya başlamıştır. Neoliberallere karşı olan anlayışın güç kazanmasıyla Rusya'da dış politika anlayışı keskin bir dönüş yaparak ulusal çıkar ve güvenlik gibi realist kuramlar etrafında şekillenmeye başlamıştır. Bu dönemde Rusya'nın dış politikasının Batı ile yakınlaşmasıyla değil, kendi tarihsel, jeopolitik kodların tekrardan canlanmasıyla sürdürülmesi anlayışı hâkim olmuştur (Hamzaoğlu, 2020: 287).

23 Nisan 1993 tarihinde Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin, yeni bir Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti'ni onayladı. Bu konseptte Rusya'nın ana hedeflerinden biri, eski SSCB topraklarında istikrarsızlaştırıcı dağılma süreçlerinin üstesinden gelmek için yakın çevredeki ülkelerle istikrarlı ve olumlu ilişkiler kurmak olmuştur. Ayrıca bu konseptte, yakın çevre ile ilişkiler ilerletilerek Rusya'nın dünya etki dengesinde büyük güç statüsüne karşılık gelen rolünün tekrardan sağlanması hedeflenmiştir (Kommersant, 2012). Yakın çevre doktrini olarak adlandırılan bu konseptte BDT coğrafyalarında süren çatışmalar vurgulanarak BDT'nin dış sınırlarının korunması, yeni bağımsız cumhuriyetlerdeki Rus askeri güçlerinin varlığını devam ettirmesi ve Rusya dışında kalan etnik Rusların haklarının savunulması milli çıkarlar olarak açıklanmıştır.

Rusya yakın çevre doktriniyle birlikte neoliberal fikirlerden kesin bir kopuş yaşayarak yakın çevresini net bir şekilde hedef tahtasına koymuştur. Buradaki yakınlık kavramı herhangi bir coğrafi, etnik ya da dinsel yakınlığı ifade için değil, bu ülkelerin Rus ve Sovyet imparatorlukları içerisinde paylaştıkları ortak kader ve tarihi, SSCB'nin dağılmasıyla karşılaşılan ortak sorunları vurgulamak için kullanılmıştır. Örneğin Finlandiya ve Polonya Rusya ile ortak sınıra sahip olmasına rağmen yakın çevre kapsamında yer almazken, Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Türkmenistan Rusya ile sınırdaş olmamalarına rağmen yakın çevre içerisinde yer almaktadır (Purtaş, 2004: 184). Ancak bu konsept ile çıkan yakın çevreye odaklanma fikirleri Yeltsin'in isteksiz politikaları nedeniyle ilk etapta tam olarak hayata geçirilememiştir.

Yakın çevre doktrini Yeltsin döneminde çıkarılmış olsa da Yeltsin döneminde uygulanan politikalar bu konseptin temel amaçları doğrultusunda tam olarak ilerlememiştir. Çünkü 1993 dış politika konseptinde ağırlık Rusya'nın yakın çevresine verilip, Batı ile ilişkiler ikinci plana alınmış olsa da Yeltsin'in uyguladığı dış politika davranışları bu konseptle uyuşmamaktaydı (Derman, 2016: 290). Yakın Çevre Doktrinin aktifleşmesi Yevgeniy Primakov'un Rusya'da Dışişleri Bakanı olmasıyla birlikte başlamıştır. Primakov, Avrasya'nın merkezinde Rus çıkarlarının inşa edilmesini G-7 dünyasıyla olan ilişkilerden daha yüksek öncelik olarak benimseyen bir dış politika görüşüne sahipti. Tek kutuplu dünya düzenine karşı olan Primakov SSCB'nin dış politikada uyguladığı gibi ideolojik olmaktan ziyade pragmatik bir yöntem tercih etmiştir.

Primakov Doktrini olarak anılan-*burada şu da belirtilmelidir ki Primakov Doktrini aslında bir doktrin niteliği taşımamakta ve yalnızca Yevgeni Primakov'un RF'de Dışişleri Bakanlığı yaptığı dönemde benimsemiş olduğu Rus dış politikası anlayışını ortaya koymaktadır. Fakat bu politikalar bütününe Türkçe literatürde Primakov Doktrini denilmesinden mütevellit çalışmanın ilerleyen kısımlarında yine bu kavram kullanılmaya devam edilecektir*- Primakov dönemi Rus dış politikası adımlarında, Rusya'nın yakın çevre ile ilişkilerini geliştirmesi, Hindistan ile eski bağların tazelenmesi ve Çin ile yeni keşfedilen dostluğun geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Simha, 2015). Perestroyka anlayışıyla beraber Rus Dış Politikasının önceliği olarak görülen Batı'yla ilişkiler, bu tarihten itibaren yerini merkezi Avrasya'yı hedefleyen yaklaşıma bırakmıştır. Yani Primakov, ABD'nin liderliğine boyun eğen bir stratejinin asla kabul edilmemesi gerektiğini vurgulayarak Rusya'da günümüz itibariyle bile hala devam eden bir dış politika stratejisinin temellerini netleştirmiştir (Ramani, 2015). Aslında bu doktrin sıfırdan oluşturulan bir doktrin olmaktan ziyade 1993 yılında ortaya konulan Yakın Çevre Doktrini'nin pragmatikleştirilmiş halini yansıtmaktadır. Yakın Çevre Doktrini'nde yakın çevre ülkeleriyle askeri, siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkiler geliştirilmesi başlıca amaç olmuştur. Yakın çevreye yönelik politik, ekonomik ve kültürel temelli stratejiler Primakov Doktrininde kuvvetli bir biçimde vurgulanmış ve özellikle 2000'li yılların başlarından sonra somut bir program halini almıştır (Primakov, 2013).

YAKIN ÇEVRE DOKTRİNİNDE ÖRGÜTLERİN YERİ

20. yüzyıl için uluslararası örgütlerin altın çağı denilebilir. Çünkü geçmiş dönemde devletler arasındaki ilişkiler birbirinden kopuk ya da genellikle ikili ilişkiler şeklinde gerçekleşmekteydi. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın ardından kurulan Milletler Cemiyeti ve İkinci Dünya Savaşı'nın ardından kurulan Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütler birçok konuda devletlere avantaj sunmaya başlamıştır. Soğuk Savaş dönemi de uluslararası örgütlerin ön plana çıktığı dönemlerin başlıcalarındandır. Bu dönemde Batı bloğunu NATO, Doğu bloğunu ise Varşova Paktı temsil etmiştir. SSCB döneminde eşitler arasında birinci olmayı düstur hale getirmiş olan Ruslar, SSCB'nin dağılmasının ardından yakın çevre doktriniyle birlikte tekrardan eşitler arasında birinci olduğu örgütler sayesinde kaybettiği otoritesini tesis etmeye çalışmaktadır.

Rusya, SSCB'nin dağılmasının ardından kaybettiği gücün farkına vararak küresel güç olma konumuna hemen erişemeyeceğinin farkına varmıştır. Ancak küresel güç olma arzusunu daima sürdürmektedir. Rusya'nın küresel güç olmak için potansiyel bir aday olmasının başlıca sebepleri: büyük bir coğrafyaya sahip olması, nükleer güce sahip olması, büyük bir askeri güce ve kalabalık bir nüfusa sahip olması, BM Güvenlik Konseyi'nde daimî veto hakkını elinde bulundurması ve sahip olduğu enerji kaynakları ile jeopolitik konumudur (Derman, 2016: 292). Rusya sahip olduğu bu kaynakları SSCB'nin dağılmasının ardından yakın çevresinde kullanarak küresel güç olma yolunda ilk adımını atmıştır. Yakın çevre ülkeleriyle de en önemli bağlantısı kurmuş olduğu örgütler olmuştur. Rusya, kurmuş olduğu örgütler içerisinde eşitler arasında birinci olma niteliğini elinde bulundurarak, kendi otoritesinin bulunduğu bölgelere rakip olarak görülen Batılı aktörlerin veya farklı bölgesel güçlerin girmesinin önüne geçmeye çalışmıştır. Bu örgütlerin nitelikleri amaçlarına göre farklılaşmaktadır. Genel olarak ifade edilecek olursa: Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) SSCB sonrasında tekrardan siyasal birliğin sağlanması amacıyla, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ) güvenlik açısından birlik sağlanması amacıyla, Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) hem siyasal hem ekonomik birliğin sağlanması amacıyla, Rusya'nın öncülüğünde kurulmuştur. Kurulan bu örgütlerin hepsinin en temel özelliği ise yakın çevre doktriniyle birlikte ortaya çıkan Rusya'nın yakın çevresine Batılı güçlerin girmesinin önüne geçilmesidir.

Bağımsız Devletler Topluluğu

SSCB'nin dağılmasından çok kısa süre önce 8 Aralık 1991 tarihinde Minsk kentinde Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin, Belarus Parlamento Başkanı Aleksandr Suskeviç ve Ukrayna Devlet Başkanı Leonid Kravçuk arasındaki görüşmeler sonucunda Bağımsız Devletler Topluluğu Antlaşması imzalanmış ve resmi olarak Bağımsız Devletler Topluluğu kurulmuştur (Bağımsız Devletler Topluluğu Resmi Sitesi, "ОСНОВНЫЕ ВЕХИ", t.y.). 21 Aralık 1991 tarihinde de Baltık ülkeleri, Ukrayna (Ukrayna topluluğun kurucusudur ancak resmi olarak BDT tüzüğünü imzalamadığı için BDT üyesi değildir) ve Gürcistan hariç geri kalan tüm eski Sovyet ülkeleri antlaşmayı imzalamış ve birlik somut olarak siyaset sahnesine çıkmıştır (Bağımsız Devletler Topluluğu Resmi Sitesi, "АЛМА-АТИНСКАЯ ДЕКЛАРАЦИЯ", t.y.).

BDT'nin temel amacı daha önce Sovyetler Birliği yönetimi altında birlikte hareket eden ülkelerin tekrardan tarihi, kültürel ve ekonomik bağlarının kurulması ve aralarındaki işbirliklerinin geliştirilmesidir. BDT'nin tüzüğünde yer alan resmi amacı şu şekildedir: "*Yüksek akit taraflar, ülke sınırları içinde yer alan ulusal azınlıkların etnik, kültürel, din ve dil özelliklerinin ve mevcut olağanüstü karmaşık etnik-kültürel bölgelerin korunmasına ve gelişime yardımcı olmak amacıyla, bunları kendi korumasına alacaktır. Taraflar, kendi ülke ve halklarının siyaset, ekonomi, kültür, eğitim, sağlık, çevrenin korunması, bilim, ticaret, sosyal ve diğer alanlarda eşit ve karşılıklı olarak yararlı işbirliğini geliştirecek, geniş bilgi değişimine yardımcı olacak, karşılıklı yükümlülüklerini iyi niyetle ve amacından sapmadan gözeteceklerdir.*" (Bağımsız Devletler Topluluğu Resmi Sitesi, "СОГЛАШЕНИЕ о создании Содружества Независимых Государств", t.y.).

Rusya, Yakın Çevre politikası kapsamında Bağımsız Devletler Topluluğu üzerinden şu amaçları elde etmeye çalışmaktadır: Rusya sınırlarında yaşamayıp Rus etnisitesine sahip olan kişilerin haklarını korumak ve ekonomik ve kültürel yaşamlarını iyileştirmek, örgüt içerisinde yeni etkin bir işbirliği mekanizması oluşturmak, ekonomik entegrasyona yönelik faaliyetleri hızlandırmak, askeri ve teknik işbirliklerinin geliştirilmesi, yeni kurulan devletlerde yer alan Rus askeri varlıklarının korunması. Rusya bu amaçları gerçekleştirirken aynı zamanda örgüt içerisinde eşitler arasında birinci olduğunu sıklıkla

vurgulamaktaydı, hatta Ocak 1994 tarihinde Boris Yeltsin Federal Meclis'e gönderdiği yeni yıl mesajında bu durumu net bir şekilde ifade etmiştir (Purtaş, 2004: 202). Rusya, örgüt içerisindeki eşitler arasındaki birincilik rolünü havuç-sopa yöntemini kullanarak kurumsallaştırmaya çalışmıştır. Havuç rolü, Rusya'nın nükleer güvenlik şemsiyesi ve BDT barış gücünün toprak bütünlüğünü garanti etmesi iken sopa rolü, BDT üyesi ülkelerde yer alan Rus azınlığın ya da ayrılıkçı güçlerin kışkırtılması, ekonomik ve askeri yaptırımlardır.

Bağımsız Devletler Topluluğu SSCB'nin fiziki olarak dağılan toprakları siyasi olarak tekrardan toplama açısından Rusya açısından büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda 1993 yılında ortaya çıkarılan Yakın Çevre Doktrini'nin uygulanması için en uygun mekanizma olarak görülmektedir.

Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü

Kolektif Güvenlik Antlaşması'nın kuruluşu, 15 Mayıs 1992'de Taşkent'te Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya, Tacikistan ve Özbekistan devlet başkanları tarafından imzalanan Toplu Güvenlik Antlaşması'nın akdedilmesiyle başlamıştır (Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Resmi Sitesi, "Договор о коллективной безопасности", 2012). Daha sonra Azerbaycan, Belarus ve Gürcistan da antlaşmayı imzalamış ve 20 Nisan 1994 tarihinde Antlaşma yürürlülüğe girmiştir. Kolektif Güvenlik Antlaşması daha sonra uzatılma olasılığı ile birlikte beş yıllık bir süre için imzalanmıştır (Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Resmi Sitesi, "Нормативные правовые документы, подписанные в рамках ОДКБ", 2012). 1999'da Belarus, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya ve Tacikistan Kolektif Güvenlik Antlaşması'nın genişletilmesini ön gören yeni bir antlaşma imzalamış, daha önce antlaşmayı imzalayan Azerbaycan, Gürcistan ve Özbekistan bu yeni antlaşmayı imzalamayarak antlaşmadan çekilmiştir. Özbekistan 2006 yılında tekrardan örgüte geri dönse de 2012 yılında tekrardan ayrılmıştır (Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Resmi Sitesi, "История создания, основы деятельности, организационная структура", t.y.).

Kolektif Güvenlik Antlaşması 2002 yılına kadar esasen askeri ve politik alanda yakın iş birliği ve karşılıklı anlayışın sürdürülmesinde önemli rol oynayan bölgesel bir antlaşmaydı. 14 Mayıs 2002 tarihinde Moskova'da Kolektif Güvenlik Konseyi, Kolektif Güvenlik Antlaşması'na uluslararası bir bölgesel örgüt statüsü verme kararını kabul etti. 7 Ekim 2002 tarihinde de Kişinev'de BDT zirvesinde Ermenistan, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya ve Tacikistan Cumhurbaşkanları KGAÖ tüzüğünü onayladı ve resmi olarak Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü kuruldu (Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Resmi Sitesi, "Устав Организации Договора о коллективной безопасности", 2012).

KGAÖ'nün amaçları kurucu antlaşmanın 2. bölüm 3. maddesinde şu şekilde ifade edilmiştir: "*Örgütün amaçları barışı, uluslararası ve bölgesel güvenliği ve istikrarı güçlendirmek, üye devletlerin siyasi araçlara öncelik verdiği, üye devletlerin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve egemenliğini kolektif bir temelde korumaktır."*(Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Resmi Sitesi, "Устав Организации Договора о коллективной безопасности", 2012). Örgütün işlevleri ise kurucu antlaşmanın 3. bölüm 7. maddesinde şu şekilde ifade edilmiştir: "*Örgütün amaçlarına ulaşmak için üye devletler, güvenlik, istikrar, toprak bütünlüğü, egemenlik ve hakların gerçekleşmesine yönelik bir tehdit durumunda toplu koruma sağlayan etkili bir toplu güvenlik sistemi oluşturmak için ortak önlemler alırlar. Örgütün koalisyon kuvvetlerinin oluşturulması bölgesel birlik, barışı koruma kuvvetleri, ortak sistemler ve bunların komuta kontrol organlarının müşterek hareketiyle gerçekleştirilir. Üye devletler ayrıca askeri-teknik işbirliği alanlarında etkileşimde bulunarak silahlı kuvvetlere, kolluk kuvvetlerine ve özel servislere gerekli silahları, askeri, özel teçhizatı ve özel araçları sağlar*. *Üye Devletler, devlet sınırlarını koruma, bilgi alışverişi, bilgi güvenliği, nüfusu ve bölgeleri doğal ve insan kaynaklı acil durumlardan ve ayrıca askeri operasyonlardan kaynaklanan veya bunun sonucunda ortaya çıkan tehlikelerden koruma alanlarında etkileşim halindedir*." (Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Resmi Sitesi, "Декларация государств-членов Организации Договора о коллективной безопасности о дальнейшем совершенствовании и повышении эффективности деятельности организации", 2012).

Rusya, Yakın çevre politikası çerçevesinde yakın çevresinde BDT ile sağladığı siyasi otoriteyi KGAÖ ile askeri yönden perçinlemiştir. Rusya KGAÖ sayesinde yakın çevresinde meydana gelebilecek herhangi bir sorun karşısında önemli bir müdahale hakkı elde etmiş ve bu sayede Batılı devlet ve örgütlerin Rusya'ya rağmen bölgede otorite sahibi olmasının önüne geçilmiştir. Bu durumun en bariz kanıtı ise Rusya'nın KGAÖ içerisinde eşitler arasında birinci olması nedeniyle KGAÖ üyesi ülkelerde

kurulacak olan yabancı askeri üsleri veto etme hakkına sahip olmasıdır. Bu durumda KGAÖ üyesi ülkelerin Rusya'dan indirimli fiyatlarla silah ve askeri teçhizat almaları önemli bir etkendir (Kydyralieva ve Abdibaitova, 2018: 99).

Avrasya Ekonomik Birliği

Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, Avrasya Devletler Birliği fikrini ilk kez 29 Mart 1994 tarihinde Rusya'ya yaptığı ilk resmi ziyarette Lomonosov Moskova Devlet Üniversitesi'nde dile getirdi. Haziran 1994'te ayrıntılı bir entegrasyon projesi Devlet Başkanlarına sunuldu ve ardından basında yayınlandı. Bütünleşme ittifakına ilk kez resmi bir belgede "Avrasya Birliği" adı verildi (Avrasya Ekonomik Birliği Resmi Sayfası, "1994 Tarihli Belge", t.y.). 1995 yılında Belarus, Kazakistan ve Rusya, tarafların ekonomik birimleri arasındaki serbest ekonomik iş birliğini engelleyen her türlü engelin kaldırılmasını, serbest ticaretin ve adil rekabetin sağlanmasını ve nihayetinde garanti altına alınmasını amaçlayan Gümrük Birliği Antlaşması'nı imzaladılar (Avrasya Ekonomik Birliği Resmi Sayfası, "1995 Tarihli Belge", t.y.). Bu antlaşma ileride kurulacak olan Avrasya Ekonomik Birliği'nin temelini oluşturmuştur.

29 Mart 1996 tarihinde Belarus, Kazakistan, Kırgızistan ve Rusya Cumhurbaşkanları Moskova'da Ekonomik ve İnsani Entegrasyonu Derinleştirme Antlaşması'nı imzaladılar, Tacikistan'da bu antlaşmayı iki yıl sonra 1998 tarihinde imzalamıştır (Avrasya Ekonomik Birliği Resmi Sayfası, "1996 Tarihli Belge", t.y.). Belarus, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Rusya Cumhurbaşkanları 26 Şubat 1999 tarihinde Moskova'da Gümrük Birliği ve Tek Ekonomik Alan Antlaşması'nı imzalamıştır (Avrasya Ekonomik Birliği Resmi Sayfası, "1999 Tarihli Belge", t.y.). 10 Ekim 2000 tarihinde Belarus, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Rusya Cumhurbaşkanları Gümrük Birliği ve Tek Ekonomik Alanın oluşumunu etkin bir şekilde teşvik etmek amacıyla Astana'da Avrasya Ekonomik Topluluğu'nu kurmuşlardır (Avrasya Ekonomik Birliği Resmi Sayfası, "2000 Tarihli Belge", t.y.). 16 Ekim 2007 tarihinde Duşanbe'de Tek Gümrük Bölgesi'nin oluşturulmasına ve Gümrük Birliği'nin kurulmasına ilişkin antlaşma imzalanmıştır (Avrasya Ekonomik Birliği Resmi Sayfası, "Kuruluş Çizelgesi", t.y). Karşılıklı ticarette malların serbest dolaşımının sağlanması, gümrük birliği ile üçüncü ülkeler arasındaki ticaret için elverişli koşulların teşvik edilmesi ve ekonomik entegrasyonun teşvik edilmesi bu antlaşmasın temel amaçları olmuştur. 29 Mayıs 2014 tarihinde Avrasya Ekonomik Topluluğu'na üye devletlerin cumhurbaşkanları Yüksek Avrasya Ekonomik Konseyi toplantısında Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) Antlaşması'nı imzalamıştır (Avrasya Ekonomik Birliği Resmi Sayfası, "2014 Tarihli Belge", t.y). Bu antlaşmayla birlikte 1994 yılından bu yana devam eden Avrasya ekonomik entegrasyon çabaları bölgesel bir örgüt düzeyine taşınmış ve resmi olarak Avrasya Ekonomik Birliği kurulmuştur (Ağır ve Ağır, 2017: 113).

SSCB'nin dağılmasının ardından bölgedeki otoritesini tekrardan tesis etmeye çalışan Rusya, BDT ile siyasi otorite, KGAÖ ile askeri otorite, AEB ile de ekonomik otoritesini kurmaya çalışmaktadır. 21. Yüzyılla birlikte küreselleşmenin hız kazanmasıyla gelişen ticaret bağları, ülkeler arasındaki ilişkileri geliştiren en önemli etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Rusya'nın yakın çevresiyle iyi ilişkiler geliştirip, onlar üzerinde belirli bir oranda tahakküm kurma isteği göz önünde bulundurulduğunda AEB'nin önemi ayrıca ortaya çıkmaktadır. Zaten SSCB döneminde ekonomik olarak birbirlerine bağımlı halde hareket eden cumhuriyetler, SSCB'nin dağılmasının ardından sorunsuz bir şekilde liberal sisteme geçememişlerdir. Bu durum, SSCB sonrası kurulan ülkelerin AEB gibi örgütlere katılımını zorunlu kılmış, Rusya'da bu durumun farkına vararak Yakın Çevre Doktrini'ni siyasi, askeri ve ekonomik düzlemde pratiğe dökmesine sebep olmuştur.

YAKIN ÇEVRE DOKTRİNİNİN SINAVLARI

Yakın Çevre Doktrininin en temel amacı Rusya'nın yakın çevre olarak kabul ettiği bölgeler ile iyi ilişkiler kurarak, bu bölgeye başka bir gücün dâhil olmasını engellemektir. Ancak SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Rusya, daha önceden kendisinin tek başına hâkim olduğu bölgeye başka güçlerin girmesini tam olarak engelleyememiştir. Özellikle NATO ve AB, Sovyet sonrası dönemde Rusya'nın yakın çevresine yoğun bir şekilde müdahil olmaya başlamıştır.

SSCB'nin dağılmasının ardından NATO'nun beş adet genişleme süreci bulunmaktadır. İlki; 12 Mart 1999 tarihinde Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, ikincisi; 29 Mart 2004 tarihinde Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya, Slovenya, üçüncüsü; Arnavutluk, Hırvatistan, dördüncüsü; Karadağ, Beşincisi ve sonuncusu ise Kuzey Makedonya'dır (NATO, "NATO Member Countries", 2024). Bu genişlemeleri hiçbiri doğrudan Rusya'nın yakın çevresindeki bir ülkeye yönelik olmasa da özellikle 1999 ve 2004 yıllarındaki genişlemeler doğrudan Rusya'nın etki sahasında yer alan ülkelere yönelik olmuştur. Bu durum Rusya açısından doğrudan bir tehdit olarak algılanmıştır. Aynı şekilde AB'de 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya'yı bünyesine katarak (AB, 2024) doğrudan Rusya'nın yakın çevresine doğru genişlememiş olsa da Rus etkisinin yoğun olduğu bölgelerde hâkim olmaya başlamıştır. Hatta bu son genişleme Rusya'nın açık denizlere çıkması için en önemli deniz olan Karadeniz üzerindeki hakimiyetini büyük ölçüde yitirmesine neden olmuş ve bu durum dolaylı olarak yakın çevre olarak kabul ettiği ülkeler üzerindeki etki oranına büyük zarar vermiştir.

AB ve NATO'nun genişlemelerine ilk etapta sert bir tepki göstermeyen Rusya, bu örgütlerin yakın çevresine karşı üyelik temelli yakınlık göstermeye başlamasıyla birlikte artık olaylara sessiz kalmayarak aktif bir şekilde müdahil olmaya başlamıştır. Rusya'nın yakın çevre politikasıyla tamamen çelişen bu manzara Rusya'nın bölgede saldırgan tavırlar sergilemesine zemin hazırlamıştır. Batılı örgütlerin Rusya'nın yakın çevresine yaklaşması yakın çevre politikasının bir takım sınavdan geçmesine neden olmuştur. Bu sınavlar 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı, 2014 Rusya-Ukrayna ihtilafı ve Kırım'ın ilhakı ve son olarak ta 2022 Rusya-Ukrayna Savaşı'dır.

2008 Rusya-Gürcistan Savaşı

Gürcistan, bağımsızlığını elde etmesinin ardından birçok Sovyet sonrası ülkenin aksine Rusya Federasyonu himayesinde dış politikasını tayin etmekten ziyade Batı yönlü bir dış politika uygulamaya çalışmıştır. Bu doğrultuda Batı menşeili uluslararası örgütler ile yakın ilişkiler geliştirilerek tam üyelik arzu edilse de Rusya'ya rağmen günümüzde hala herhangi bir Batı menşeili örgüte tam üyelik hakkı kazanamamıştır. Gürcistan'ın bağımsızlığın ardından yakın ilişkiler kurmaya başladığı örgütlerin başında NATO ve Avrupa Birliği gelmektedir.

Gürcistan-NATO İlişkileri

Gürcistan NATO ilişkileri, Gürcistan'ın henüz BDT üyesi olmadığı 1992 yılında Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ne katılmasıyla başlamıştır. Ardından 1994 yılında NATO'nun Barış İçin Ortaklık Programı'na dâhil olmuştur. Barış İçin Ortaklık programının amacı demokratik ilkelere bağlılık temelin istikrarı arttırmak, barışa yönelik tehditleri azaltmak ve Avrupa-Atlantik bölgesindeki NATO ile üye olmayan ülkeler arasında güçlendirilmiş güvenlik ilişkileri kurmaktır (NATO, "Partnership for Peace programme", 2024). Barış İçin Ortaklık programının amacı, doğrudan Rusya'nın yakın çevre doktriniyle çelişmekte ve Gürcistan'ın bağımsızlığını ilan ettiği ilk yıllardan itibaren böyle bir teşebbüste bulunması da Rusya tarafından doğrudan bir tehdit olarak algılanmaktadır. 2003 yılında Gürcistan'da gerçekleşen Gül Devrimi'nin ardından NATO ile ilişkiler daha da derinleşmeye başlamıştır. 2008 yılında Bükreş Zirvesi'nde Gürcistan'ın gerekli şartları yerine getirmesi koşuluyla NATO üyeliğine yeşil ışık yakılmıştır (NATO, "Relations with Georgia", 2024). Bu doğrultuda bir adım olarak 15 Eylül 2008 tarihinde NATO-Gürcistan Komisyonu oluşturuldu ve Gürcistan NATO üyeliği yolunda en somut adımını atmış oldu (NATO, "NATO-Georgia Commission", 2022).

Gürcistan-Avrupa Birliği İlişkileri

AB'nin Gürcistan ile ilişkileri 1993 yılında Gürcistan'a ekonomik yardım şeklinde kendini göstermiştir. Bu yardım mali, insani ve teknik olmak üzere üç boyutta gerçekleşmiştir (Özer, 2007: 118). Gürcistan AB ilişkilerinin yasal zemini ise, 1996 yılında Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması'nın imzalanmasıyla başlamıştır. Ardından AB'nin Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesinde oluşturmuş olduğu Doğu Ortaklığı programına Gürcistan dâhil edilerek Gürcistan AB ilişkileri yoğunlaştırılmaya başlamıştır (Türkiye Cumhuriyeti Batum Başkonsolosluğu, "Gürcistan Bilgi Notu", t.y.). Rusya, AB-Gürcistan yakınlaşmasını yakın çevresine bir tehdit olarak görmüş ve bu yakınlaşmaya tepki göstermiştir.

Yakın Çevre Doktrini Açısından 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı

Gürcistan, Rusya'nın yakın çevresinde önemli bir konumda yer alan bir ülkedir ve bu sebeple de Gürcistan'ın dış politikada Batı eksenli hareket etmesi Rusya tarafından kabul edilemez bir durum olmuştur. 2003 yılında Gürcistan'da yaşanan Gül Devrimi ile birlikte iktidara Batı yanlısı tutumuyla bilinen Mihail Saakaşvili gelmiştir. Saakaşvili'nin iktidara gelmesi Abhazlar ve Osetler üzerindeki baskıların fazlasıyla arttırılacağının bir ön habercisiydi. Çünkü Saakaşvili'nin seçim vaatleri arasında ayrılıkçı bölgelerde zarar gören Gürcistan imajının gerekirse güç kullanılarak tekrardan kazanılması yer almaktaydı. Şevardnadze döneminde bu bölgelere yapılan askeri operasyonlar halk tarafından tepki görmüştü, fakat Saakaşvili'nin operasyonlara yönelme fikri halk tarafından tepkiden ziyade memnuniyetle karşılanmıştır. Çünkü Şevardnadze döneminde Rusya'nın Gürcistan'a olan yaptırımlarına cevap verilemiyordu ve ülke birçok yönden olumsuz etkileniyordu. Ama Saakaşvili'nin ABD'de hukuk eğitimi alması ve bu sayede birçok ABD'li yetkiliyle iletişimi olması halk nezdinde Rusya'ya karşı ABD'nin bir kalkan sağlayabileceği umudunun doğmasına neden oldu. Bu durum Saakaşvili iktidarıyla birlikte doğal olarak Gürcistan'ın düşmüş olduğu Rusya-Batı paradoksundan çıkmasına ve Batı'ya yönelmesine neden oldu (McDermott, 2009: 492).

Saakaşvili iktidarıyla birlikte Gürcistan'da Abhaz ve Oset sorunları üzerinden Rusya ile gerilimler yaşanmaya başlanmıştır. Güney Osetya bölgesinde Gürcistan otoritesinin yeniden tesis edilmesi amacıyla Saakaşvili 7 Ağustos 2008 gecesinde Gürcistan ordusuna talimat vererek Güney Osetya'ya kapsamlı bir harekât başlatmıştır. Bu gelişmenin hemen ardından Rusya, Gürcistan'ın bu harekâtı bitirip geri çekmesi yönünde uyarılarda bulunmuş olsa da Gürcistan uyarılara aldırmamış ve sonucunda Rusya Güney Osetya bölgesinde Gürcistan'a karşı hava harekâtı başlatmıştır. Rusya'ya ait zırhlı araçlar ve tanklarında bölgeye girmesiyle uzun zamandır Rusya-Gürcistan arasında var olan soğuk savaş yerini sıcak savaşa bırakmıştır (Meydan, 2017: 423-424).

5 gün süren savaşın ardından Gürcistan büyük bir yenilgiye uğradı. Güney Osetya ve Abhazya bağımsızlık iddialarında büyük bir güç kazandı. Rusya batılı devletlerin yaptırım tehditlerine rağmen bu operasyonu gerçekleştirerek, Batı'ya karşı büyük bir zafer elde etti. Gürcistan'ın SSCB"den ayrıldığı günden bu yana Abhazya ve Güney Osetya üzerindeki dönem dönem azalıp artan otoritesi bu savaş sonucunda artık tamamen Rusya"ya kaptırıldı.

2008 Rusya-Gürcistan savaşı yakın çevre doktrinin önemli bir sınavı olmuştur. Çünkü Batı ile ilişkilerini iyice geliştiren Gürcistan, Rusya'nın desteklediği azınlıklara karşı bir zafer elde etmiş olsaydı, Rusya yakın çevresinde önemli bir kayıp yaşamış olacaktı. Ancak Rusya, birçok devlet ve uluslararası örgütün yaptırım tehditlerine rağmen Gürcistan'a müdahale etmiş ve yakın çevresinde Batı'nın güçlenmesine sonucu ne olursa olsun müsaade etmeyeceğini açıkça kanıtlamıştır.

2014 Rusya'nın Kırım'ı İlhakı ve 2022 Rusya-Ukrayna Savaşı

SSCB'nin dağılmasının ardından Ukrayna da tıpkı Gürcistan gibi dış politika tercihi belirlerken sürekli olarak bir ikilemle karşılaşmıştır. Ukrayna açısından bir taraf seçimi, iktidara gelen siyasilerin yönelimine göre değişmiş ve bir dönem Batı yanlısı dış politika güdülürken başka bir dönem Rus yanlısı bir dış politika güdülmüştür. 2014'teki Kırım'ın Rusya tarafından ilhakından sonra Ukrayna yönünü tamamen Batı'ya çevirmiş olsa da 2022 yılı itibariyle henüz arzu ettiği Batı menşeili örgütlere üye olamamıştır. Bu örgütlerin başında Avrupa birliği ve NATO gelmektedir.

Ukrayna-Avrupa Birliği İlişkileri

SSCB'nin dağılmasının ardından daha önce SSCB etkisi altında bulunan bölgelerde bir güç boşluğu oluşmuştur. Batılı aktörler bu güç boşluğundan yararlanarak daha önce etki kuramadığı bu bölgelere etki kurma çabası içerisine girişmiştir. Avrupa Birliği'nin Ukrayna üzerinde etkin olma çabaları da bu güç boşluğunun yerini doldurma amacıyla yapılmıştır. Ukrayna'nın sahip olduğu jeopolitik çekicilik ve enerji kaynaklarına erişim kolaylığı gibi özellikler sayesinde AB Ukrayna'ya ilgi duymaya başlamıştır. Ayrıca 2004 ve 2007 yıllarında gerçekleşen beşinci AB genişlemesiyle birlikte AB sınırları Rus etki alanına iyice yaklaşmış ve sorunlu bölgeleri komşu olmuştur (Sperling ve Webber, 2019: 236). Bu yeni AB üyelerini ve dolayısıyla AB sınırlarını koruma amaçlı ileri karakol işlevi görmesi de Ukrayna'ya AB açısından ayrı bir önem kazandırmıştır (Çitçi, 2019: 52).

AB-Ukrayna ilişkilerinin yasal zemini oldukça çetrefilli ve doğrusal olmayan bir nitelik taşımaktadır. Bağımsızlığının ilk gününden bu yana Ukrayna'daki siyasi iktidarların niteliği doğrudan Ukrayna-AB ilişkilerine yansımıştır. Bir dönem AB ile antlaşmalar imzalanmış, başka bir dönem Rusya ile antlaşmalar imzalanmıştır. Ukrayna'nın bağımsızlığının ilk gününden günümüze kadar sürünceme içerisinde geçen AB ilişkileri ilk olarak bağımsızlığının hemen ardından gerçekleşen (2 Aralık 1991) bir deklarasyonla başladı. AB üyesi ülkelerin dışişleri bakanlarının imzalarıyla kabul edilen bu deklarasyon sayesinde Ukrayna, AB mali destek programına dahil olmuştur. AB-Ukrayna ilişkilerinin en temel yasal zemini sayılan antlaşma ise 1994 yılındaki siyasi, kültürel ve ekonomik alanlarda ortaklık ve işbirliği antlaşmasıdır. Bu antlaşma 1998 yılında yürürlülüğe girmiş ve Ukrayna bu belgeye imza atan ilk Sovyet sonrası ülke olmuştur (European Parliament, "Three Eastern Partnership neighbours: Ukraine, Moldova and Belarus", t.y.).

1994 ile 2008 yılları arasında Ukrayna ile AB arasında kayda değer farklı bir antlaşma yapılmamış ve ilişkiler bu 1994 yılında atılan antlaşma çerçevesinde şekillenmiştir. Bu antlaşma sayesinde Ukrayna ile AB arasında insani, ticari, siyasi ve ekonomik konularda önemli işbirliği adımları atılarak, Ukrayna'nın bağımsızlığının ilk gününden itibaren vurguladığı "*Avrupa'ya geri dönüş*" politikası daha da somut bir nitelik kazanmıştır (Ferreira-Pereira ve Vieira, 2014: 147).

2009 yılında AB-Ukrayna ilişkileri daha da sağlam temellere oturtulmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesinde Doğu Ortaklığı programı kurulmuş ve Ukrayna'da bu programa dâhil edilmiştir. Bu program sayesinde Ukrayna'daki demokratik ortamın gelişmesi ve Ukrayna ile AB arasında serbest ticaret ve serbest vize uygulamalarının hayata geçirilmesi hedeflenmiştir (Ferreira-Pereira ve Vieira, 2014: 149). Doğu Ortaklığı çerçevesinde AB ile Ukrayna arasında 2013 yılına kadar birtakım antlaşmalar yapılmıştır. Ancak 2013 yılının Kasım ayında bu antlaşmaları bir üst seviyeye taşıyacak olan AB Ortaklık Antlaşması Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç tarafından imzalanmayarak AB- Ukrayna ortaklık süreci askıya alınmıştır. Yanukoviç'in bu kararı ile birlikte Ukrayna'da protestolar başlamış ve ileride Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün bozulmasıyla sonuçlanacak bir sürece girilmiştir.

Yanukoviç'in Ortaklık Antlaşması'nı imzalamamasının ardından çıkan protestolar Ukrayna'daki iktidarı değiştirmiş ve yeni gelen iktidar vakit kaybetmeden tekrardan AB sürecini başlatmıştır. Batı yanlısı yeni iktidarlar ilk olarak 21 Mart 2014 tarihinde Ortaklık Antlaşması'nın siyasi kısımlarını imzalamış, ardından 27 Haziran 2014 tarihinde ise ekonomik kısımlarını imzalamıştır. 2014 yılının Eylül ayında ise Avrupa ve Ukrayna Parlamentoları bu antlaşmayı karşılıklı olarak onaylamışlardır. Ancak, Rusya'nın bu karara tepki göstermesi nedeniyle, AB Serbest Ticaret Bölgesi Antlaşması bir buçuk yıl sonra 1 Ocak 2016'da hayata geçirilebilmiştir. Bu antlaşmayla birlikte Ukrayna'nın AB üyelik sürecinde yeni bir dönem başlamıştır. Çünkü daha önce AB'nin Ukrayna'ya yardımı şeklinde ilerleyen ikili ilişkiler bu antlaşma ile entegrasyon sürecine evrilmiştir (Euronews, 2022).

11 Mayıs 2017 tarihinde, Ortaklık Antlaşması'nın entegrasyon rolü neticesinde AB Konseyi, Ukrayna vatandaşlarının Schengen bölgesine ziyaretlerinde zorunlu olan vize uygulamasını kaldırmıştır. Bu antlaşma neticesinde Ukrayna vatandaşları Schengen bölgesinde 90 gün kalma imkânı elde etmiş ve sayede Avrupa toplumuyla daha fazla kaynaşma şansı elde etmiştir.

1991 yılında başlayıp 2022 yılına kadar çoğunlukla olumlu seyreden Ukrayna-AB ilişkileri, 24 Şubat 2022 tarihinde Rusya'nın Ukrayna'ya kapsamlı bir işgal hareketi başlatmasıyla daha da derinleşmiştir. Savaşın başlamasından sadece 4 gün sonra 28 Şubat tarihinde Ukrayna lideri Vladimir Zelenski hızlı bir manevra yaparak AB'ye katılım dilekçesini imzalayarak, resmi olarak AB'ye adaylığını açıklamıştır. İlk etapta hızlı bir karar almayı düşünmeyen AB, savaşın şiddetinin artmasıyla da bağlantılı olarak 23 Haziran 2022 tarihinde Ukrayna'ya aday ülke statüsü verilmesini kabul etmiştir. AB'nin bu kararı ile birlikte Ukrayna AB koşullarını yerine getirme sorumluluğunu üstlenmiş ve katılım müzakerelerini başlatmıştır.

Ukrayna-NATO İlişkileri

SSCB'nin dağılmasının ardından NATO, soğuk savaş dönemi boyunca rakibi olan Varşova Paktı ülkeleri ile ilişkileri normalleştirmek amacıyla bir diyalog ve iş birliği forumu olan Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ni oluşturdu. Bu oluşuma Rusya ve Ukrayna'da dâhil olmuş ve NATO ile Ukrayna

arasındaki sürüncemeli ilişkiler bu adımdan itibaren başlamıştır (Böller, 2018: 223). Ukrayna, 8 Şubat 1994 tarihinde de NATO önderliğindeki NATO, Avrupa ve Sovyetler Birliği ülkelerinin arasındaki iş birliğini geliştirmek amacıyla kurulan Barış İçin Ortaklık programına dâhil olmuştur. Mayıs 1997 tarihinde ise bu önceki iki programın daha da geliştirilmesi amacıyla Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi kurulmuş ve Ukrayna bu konseyin kurucu üyelerinden birisi olmuştur.

9 Temmuz 1997 tarihinde NATO-Ukrayna ilişkilerini güçlendiren en önemli gelişme olan "Ayrıcalıklı Ortaklık Şartı" bildirgesi iki taraf arasında imzalandı. Bu bildirge ile NATO ile Ukrayna arasında ortak endişe yaratan sorunlar için kapsamlı bir platform oluşturulmuş oldu. Bu platformun etkili ve verimli çalışabilmesi için NATO-Ukrayna Komisyonu (NUC) oluşturuldu. Bu komisyon, NATO-Ukrayna ilişkilerini geliştirmekten ve işbirliği faaliyetlerini yürütmekten sorumlu karar organı olarak görev yapmaktadır (NATO, NATO-Ukraine Commission", 2023). NATO-Ukrayna Komisyonu; devlet ve hükümet başkanları, dışişleri bakanları, savunma bakanları ve büyükelçiler dâhil olmak üzere çeşitli düzeylerde ve çeşitli çalışma düzeyindeki formatlarda toplanabilmektedirler (NATO, "Relations with Ukraine", 2024). Ukrayna ile NATO arasında herhangi bir aracı olmadan doğrudan iletişim kurabilme mekanizması, 1997 yılındaki bu bildirinin önemini açıkça ortaya koymaktadır. Çok kısa süre önce NATO'nun karşısında ve hatta düşmanca tavır sergileyen Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, artık adeta NATO üyesiymiş gibi bir imkâna sahip olmuştur. Ayrıcalıklı Ortaklık Şartı bildirgesi 21 Ağustos 2009 tarihinde bir adım ileri götürülerek "Ayırt Edici Ortaklık Şartını Tamamlayacak Bildiri" yayımlanmıştır. Bu bildiriyle birlikte NUC, NATO-Ukrayna ilişkilerini belirleyen en temel mekanizma kabul edilmiş ve Ukrayna'nın NATO entegrasyon sürecinin takip mekanizması olmuştur (NATO, "Declaration to Complement the Charter on a Distinctive Partnership", 2009).

NUC aracılığıyla NATO-Ukrayna arasında bir takım çalışma grupları oluşturularak, ilişkilere kapsam kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma gruplarından iki tanesi ilişkileri yoğun bir şekilde etkilemiştir. Birincisi NATO-Ukrayna Savunma Reformu Ortak Çalışma Grubu(JWGDR)'dur. JWGDR 1998 yılında kurulmuştur. Bu çalışma grubunun amacı ise; Ukrayna'nın NATO üyesi ülkelerin deneyimi ve uzmanlıklarından yararlanmasıdır. Ayrıca bu çalışma grubu, NATO'nun Ukrayna'da savunma ve güvenlik sektörü reformunu uygulamaya çalışan bakanlıklar ve kurumlarla iş birliği için kurumsal bir temel sağlamıştır. İkinci önemli çalışma grubu ise Savunma Teknik İşbirliği Ortak Çalışma Grubu'dur. 2004 yılında faaliyete geçirilen bu çalışma grubu, askeri yetenek geliştirme, savunma teçhizatları satın alma süreçleri ve teknik standartların geliştirilmesi amacıyla işbirliğini arttırmak için çalışmaktadır (NATO, "NATO-Ukraine Joint Working Group on Defence Reform", t.y.).

NATO-Ukrayna ilişkileri yalnızca antlaşmalar ve çalışma grupları çerçevesinde şekillenmekle kalmamıştır. Ukrayna, NATO önderliğindeki operasyon ve misyonlara da destek sağlamıştır. Bu operasyon ve misyonların başlıcaları şunlardır: Ukrayna 1995-2004 yılları arasındaki Bosna Hersek'teki barışa destek operasyonlarına katılım sağlamıştır, Afganistan'daki Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü'nü desteklemek için Ukrayna hava sahasından geçecek uçaklara ve malzemelere izin verilmiştir, Mart 2005'te başlayıp Aralık 2011'e kadar devam eden Irak'taki NATO Eğitim Misyonuna subay katkısı yapılmıştır, Akdeniz'de bir terörle mücadele ve deniz gözetleme operasyonu olan Active Endeavour operasyonunu desteklemek için 2007-2010 yılları arasında altı kez gemi konuşlandırılmıştır, 2013 yılında NATO'nun korsanlıkla mücadele için başlattığı Ocean Shield operasyonuna katkıda bulunulmuştur, 2016 yılında NATO'nun deniz güvenliği operasyonu olan Deniz Muhafızı operasyonuna katkı sağlanmıştır (NATO, "Relations with Ukraine", 2024).

Yakın Çevre Doktrini Açısından 2014 Rusya'nın Kırım'ı İlhakı

Bağımsızlığının ilk gününden bu yana Batı ile Rusya arasında bir siyasi tercih yapmaya itilen Ukrayna, ilk olarak 2004'teki Turuncu Devrim'de bu durumun ciddi etkilerini hissetmiş ve bu yüzden 2014'e kadar keskin siyasi tercihler yapmamaya çalışmıştır. Fakat bu durum 2013 yılının sonlarına doğru bozulmuştur. Halkın büyük bir bölümünün Batıyla yaklaşma isteğine karşın Ukrayna hükümetinin Rusya yanlısı tavırlar sergilemesi Ukrayna toprak bütünlüğünün bozulmasına ve ülkede istikrarın bozulmasına sebep olacak olayların başlamasına neden olmuştur.

2014 yılında Ukrayna'da Rus yanlısı iktidarın devrilmesiyle, zaten bağımsızlığının ilk gününden bu yana Batı ile sıkı ilişkiler geliştiren Ukrayna, Rusya açısından büyük bir tehdit olarak algılanmıştır. Bu durum apaçık bir şekilde Rusya'nın yakın çevre politikasıyla çelişmekteydi. Çünkü yakın çevresinin

en önemli devletlerinden birisi olan Ukrayna'nın üzerindeki etki Rusya tarafından kaybedilmekte ve bu etki Batılı devlet ve örgütler tarafından doldurulmaktaydı. Ukrayna'nın sahip olduğu jeopolitik konumun yanı sıra Ukrayna'ya ait Kırım'ın Rusya açısından önemi çok daha farklı bir yer tutmaktadır. Çünkü Kırım, Karadeniz'e oldukça hâkim bir noktada yer almakta ve Kırım'da Rusya'nın en büyük filosu (Sivastapol Filosu) yer almaktadır (Saraçlı, 2015: 79). Ayrıca Kırım'ın ekonomik olarak da Rusya için büyük önemi mevcuttur. Çünkü Kırım karasularında büyük miktarda petrol ve doğalgaz bulunmaktadır. Ayrıca, önemli bir turizm merkezidir ve döviz girdisi açısından önemli rol oynamaktadır. Kırım, kendi sahip olduğu doğal kaynakların yanında Rusya'da çıkan doğalgaz ve petrolün Avrupa'ya ulaştırılması açısından da transit geçiş noktası özelliği taşımaktadır (Akman, 2014: 36).

Ukrayna'nın AB ve NATO'ya yaklaşması, Ukrayna'da meydana gelen Batı yanlısı protestolar ve Kırım'ın jeopolitik ve ekonomik önemi gibi sebeplerin birleşmesi, Rusya'nın yakın çevre politikasını devreye sokmasını ve Kırım'a müdahalede bulunmasını zorunlu hale getirmiştir. Ukrayna'daki protestoların ilk aşamasında olaylara aktif bir şekilde müdahil olmaktan ziyade Donbas'daki ayrılıkçılara destek veren Rusya, olayların şiddetlenmesiyle birlikte durumun farkına vararak hibrit savaş yöntemiyle duruma müdahale etmiş ve Kırım'ı ilhak etmiştir. Rusya bu ilhak neticesinde uluslararası kamuoyu tarafından yoğun bir yaptırıma maruz kalmasına rağmen, attığı adımdan geri dönmeyerek yakın çevresinde Rusya'ya rağmen Batılı güçlerin aktif olamayacağını kararlılıkla vurgulamıştır.

Yakın Çevre Doktrini Açısından 2022 Rusya-Ukrayna Savaşı

2014'te başlayan Ukrayna krizinin (Maidan Olayları) ardından Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesiyle birlikte, Rusya artık Kırım'ın güvenliğinin daha da arttırılmasıyla ilgilenmeye başlamıştır. Çünkü Kırım'ın ilhakının ardından uluslararası aktörler tarafından yoğun bir tepkiyle karşılaşmış ve bu nedenle de bu tepkilerin ardından Kırım'ı geri kaybetme endişesi ortaya çıkmıştır. Rusya bu sebeple dikkatleri Kırım'ın üzerinden çekip başka yere aktarmak amacıyla birtakım yollar aramaya başlamıştır. Zaten Ukrayna krizinin ilk başladığı günlerden bu yana çatışma halinde olan Rus kökenli halkın ağırlıkla yaşadığı Donbas bölgesi, dikkatlerin kaydırılması için en uygun alan olarak seçilmiş ve Rusya tarafından Donbas'daki ayrılıkçılara Ukrayna ordusuyla savaşması amacıyla verilen mühimmat ve ekonomik destek arttırılmıştır. Bu sebeple Ukrayna ordusu ile Donbas bölgesinde yer alan Donetsk ve Luhansk'daki ayrılıkçıların çatışmaları şiddetlenmiştir. Olayların giderek artmasının ardından Donetsk ve Luhansk Ukrayna'dan bağımsızlığını ilan etmiştir. Rusya hemen bu bağımsızlığı tanımış olsa da (PRAVO, 2022) uluslararası kamuoyu tarafından bu bağımsızlık tanınmamıştır. Bu bağımsızlıkları Rusya'nın tanıması yasal olarak çok bir anlam ifade etmiyor olsa da Kırım'ın kuzeyden korunmasında önemli bir tampon işlevi sağlamıştır.

2014 yılının ardından Rusya ile Ukrayna arasındaki ihtilaf, bir soğuk savaş formatında devam etmiştir. Bu soğuk savaşın tek sıcak noktası olarak da Donbas bölgesi kalmış, Rusya Donbas üzerinden Ukrayna'ya bir vekâlet savaş yürütmeye başlamıştır. Bu dönemde Ukrayna Batı ile ilişkilerini her geçen gün geliştirmiş, hatta 2018 yılında Ukrayna, ABD ile NATO'nun ortak tatbikatlarına katılmış ve ABD bu dönemde Ukrayna'ya tanksavar silah satışını onaylamıştır (TURKSAM, 2022). Ukrayna, Batı'nın desteğiyle Donbas üzerinde 2018 yılından sonra hâkimiyeti yavaş yavaş elde etmeye başlamış ve bu durum Ukrayna hükümetini cesaretlendirmiştir. Hatta Nisan 2019 tarihinde yapılan Ukrayna cumhurbaşkanlığı seçimlerinde 2024 yılı itibariyle hala cumhurbaşkanı olan Vladimir Zelensky seçim vaadi olarak Donbas bölgesinin tekrardan Ukrayna'ya katılacağını taahhüt etmiş ve seçimlerden galip çıkmıştır (UNN, 2019). Rusya, Ukrayna'nın Batı ile ilişkilerini yoğun bir şekilde geliştirmesini kendine yönelik büyük bir tehdit olarak algılayarak 2021 yılında Ukrayna sınırına tank ve asker yığmaya başlamıştır. Rusya, bu askeri hareketliliğin sebebini Donbas'da yaşayan Rus azınlığın Ukrayna ordusu tarafından zulme uğraması olarak belirtmiştir.

24 Şubat 2022 tarihinde de hem küresel hem de bölgesel olarak birçok değişime yol açacak bir gelişme yaşanmış ve Rusya, Ukrayna'ya savaş ilan etmiştir. 24 Şubat tarihinin sabah saatlerinde Putin televizyon kanalından ulusa seslenişle bu savaşı duyurmuş ve bu durumun savaş değil Ukrayna'nın doğusunda Donbas'a özel bir özel askeri operasyon olduğunu belirtmiştir. Rusya'nın askeri operasyonunun Ukrayna'yı rehin alanlara karşı meşru müdafaa olduğunu belirten Putin, Ukrayna vatandaşlarına ayrıca seslenerek, "*Bugünkü olaylar Ukrayna ve Ukrayna halkının çıkarlarını ihlal etme*

arzusuyla değil, Rusya'nın Ukrayna'yı rehin alanlardan ve onu ülkemize ve halkına karşı kullanmaya çalışanlardan korunmasıyla bağlantılıdır ve Ukrayna ordusu Nazilerden arındırılmalıdır. *Dışarıdan gelebilecek her türlü yabancı müdahale girişimlerine derhal yanıt verilecektir*" (TASS, 2022). demiştir. Eylemlerinin kendilerine yöneltilen tehditlere ve gelecekte meydana gelebilecek daha büyük bir felakete karşı kendilerini savunmak olduğunu kaydeden Putin: "*Ne kadar zor olursa olsun, bu trajik sayfayı bir an önce çevirmek ve birlikte ilerlemek, kimsenin işlerimize, ilişkilerimize müdahale etmesine izin vermemek, ilişkilerimizi birlikte bağımsız olarak inşa etmek için bunu anlamanızı ve iş birliğine davet ediyorum*" (Stratejik Düşünce Enstitüsü, 2022) diyerek operasyonun haklılığını vurgulamaya çalışmıştır.

Ukrayna'nın Batı ile yakınlaşmasına 2014 yılında en üst dereceden tepki gösteren ve hatta Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü bozan Rusya, 2022 yılına kadar Ukrayna'nın hala Batı yanlısı tavrından vazgeçmemesiyle yine birçok devlet ve uluslararası örgütü karşısına alarak Ukrayna'ya geniş çaplı savaş başlatmıştır. Rusya'nın yakın çevre politikasında kırmızıçizgi olarak adlandırılan Ukrayna'nın, Batı ile bütünleşmesi fikri Rusya açısından tekrardan reddedilmiştir. 2014'teki müdahalenin aksine 2022 yılındaki savaş, konvansiyonel bir nitelik taşımaktadır. 2014'teki müdahale ise hibrit savaş yöntemiyle yapılmıştı, yani makul inkâr edilebilirlik seviyesi 2014'teki müdahalede daha fazlaydı. Bu durum açıkça ortaya koymaktadır ki; SSCB'nin dağılmasının ardından Batı tarafından kuşatılan Rusya, artık bu kuşatılmaya tahammül etmeyecek ve yakın çevresinde kendisinden başka etkin olan gücün varlığına müsaade etmeyecek ve hatta 2022 Savaşı'nın da gösterdiği gibi, gerekirse konvansiyonel bir savaş bile çıkartmaktan çekinmeyecektir. Bu sebeple SSCB'nin dağılmasının ardından yakın çevre doktrininin karşılaştığı en önemli sınav 2022 Savaşı ile ortaya çıkmış ve Batı'ya ne derecede müsamaha gösterilip ne seviyede gösterilmeyeceğinin sınırları hem Rusya açısından hem de Batı açısından test edilmiştir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

25 Aralık 1991 yılında SSCB Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov'un istifa etmesiyle SSCB resmi olarak dağılmış olsa da SSCB'yi oluşturan cumhuriyetlerin birçoğu bu tarihten önce SSCB'den ayrılarak bağımsızlını ilan etmişti. Rusya Federasyonu SSCB'den ayrılan 15 cumhuriyet içerisinde SSCB'nin ardılı olarak kabul edilen ve en büyük potansiyele sahip olan ülke olmuştur. Ancak Rusya Federasyonu, SSCB'nin sahip olduğu büyük güç niteliğini büyük oranda elinden yitirerek siyasi yaşamına başlamıştır. Köklü bir tarihi geçmişe, büyük bir nüfusa ve coğrafyaya, nükleer kapasiteye ve kalıtımsal liderlik özelliğine sahip Rusya, kuruluşunun ilk yıllarında büyük güç olma yolunda adımlar at(a)masa da, sahip olduğu bu özellikler ilerleyen yıllarda Rusya'yı büyük güç olma yönünde ilerlemesine mecbur bırakmıştır. Büyük güç olmak isteyen ancak SSCB'nin dağılması ile sahip olduğu potansiyel zayıflığın farkında olan Rusya, büyük güç olma yolundan geçen en önemli bölgenin yakın çevresi olduğunu fark ederek bu yolda ilerlemeye başlamıştır. Rusya, yakın çevresine yakınlaşma faaliyetlerini ağırlıklı olarak bölgesel örgütler yoluyla yapmayı tercih etmiştir. Bu örgütler içerisinde eşitler arasında birinci olmayı hedefleyen Rusya, örgütler yoluyla yakın çevresine hâkim olmaya çalışmıştır. Bu sebeple de yakın çevresinde çeşitli fonksiyonları bulunan örgütlerin kurulmasına liderlik etmiştir. Siyasi bir birlik hedefleyen Bağımsız Devletler Topluluğu, askeri bir entegrasyon hedefleyen Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü ve daha sonra ekonomik bir bütünleşme hedefleyen Avrasya Ekonomik Birliği bu örgütlerin başlıcaları olmuştur. Esasen Avrasya Ekonomik Birliği ilk etapta siyasi bir gaye hedefleyen bir fikir iken Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in "bu siyasi gaye örgüte üye olan ülkelerin bağımsızlıklarına zarar getirebilir" anlayışını ortaya atmasıyla birlikte yalnızca ekonomik düzeyde kalmıştır. Bu yaşanan örnek durum bile Rusya'nın yakın çevre doktrininin emperyalist bir amaç taşımadığını ortaya koymaktadır.

Rusya, SSCB'nin ortadan kalkmasıyla oluşan güç boşluğuna yönelik yakın çevresinde faaliyetler geliştirmeye çalışırken, aynı şekilde NATO ve AB'de bu bölgeye yönelik faaliyetler geliştirmeye başlamış ve bu noktada Rusya'nın yakın çevre doktrini bu Batılı örgütlerin faaliyetleriyle çatışmaya başlamıştır. Yakın çevresinde kendisinden başka bir büyük güç istemeyen Rusya, bu büyük güçlerin bölgeye girmesini önlemek amacıyla birçok faaliyet geliştirmiş, faaliyetlerinin yetersiz kaldığı noktada da sert gücünü göstermekten çekinmemiştir. 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı, 2014 Kırım ilhakı, 2022 Rusya-Ukrayna Savaşı, Rusya'nın yakın çevresinde başka büyük güç istemediğinin ve gerekmesi halinde bunu sağlamak için oldukça radikal kararlar alabileceğinin en somut örnekleridir.

Yakın çevresinde etkin olmaya çalışan Rusya'nın radikal adımlarının Gürcistan üzerinde dönem dönem değişiklik gösterse de büyük oranda başarıya ulaştığını söylemek mümkündür. Çünkü 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı sonrası Gürcistan'da bulunan azınlıklar olan Oset ve Abhazların bağımsızlıkları Rusya tarafından tanınmış ve Gürcistan'ın NATO ve AB'ye üye olmasının önü kesilmiştir. 3 Haziran 2024 yılında Gürcistan Parlamento'sunda yasalaşan "Yabancı Etkinin Şeffaflığı" yasası ise Gürcistan'ın dış politikada Batı'dan ziyade Rusya'ya daha yakın olduğunu ortaya koyan en son adım olmuştur (Kachkachishvili, 2024). Hatta bu durum 2008'deki olaydan farklı olarak sert güç ile değil yumuşak güç ile gerçekleşmiştir. Bu durum, Rusya'nın Gürcistan üzerindeki etkisinin kalıcılaşacağının bir ön habercisi niteliğini taşımaktadır.

Ukrayna'da ise Rusya Gürcistan'a göre göreli bir başarı veya başarısızlık elde etmiştir. İlk olarak Rusya'nın Ukrayna'daki başarılarını ortaya koyacak olursak; Rusya 2014 yılında Kırım'ı de facto olarak ilhak etmiş ve Kırım'a Batı'nın egemen olmasını engellemiştir. Ardından Donetsk ve Luhansk'ta büyük oranda hakimiyet sağlayarak Ukrayna ile Rusya arasında önemli bir tampon bölge oluşturmuştur. Devamında ise Herson ve Zaporijya'da kısıtlı da olsa bir hakimiyet sağlayarak Karadeniz üzerindeki hakimiyetini kısıtlı olarak tesis etmiştir. Rusya bu çabalarının devamında son nokta olarak bu 4 bölgeyi de yapılan bir referandum sonucu kendisine bağlamıştır. En önemlisi ve hatta Rusya'nın 2022 savaşını başlatmasının en temel sebebi olan Ukrayna'nın AB ve NATO'ya üye olması durumu ise hala gerçekleşmemiştir. Fakat Rusya açısından olumlu sayılabilecek bütün bu olayların karşısında çok büyük olumsuzluklar da gerçeklemiştir. Bunlar; Kırım'ın ilhakı öncesinde Ukrayna'daki iktidar bir dönem Rus yanlısı bir dönem Batı yanlısı olurken Kırım'ın ilhakı sonrası çok keskin bir şekilde Batı yanlısı iktidarlar hâkim olmuş ve Ukrayna-Rusya ilişkileri dost-düşman nitelikleri arasında gidip gelirken net bir şekilde düşman niteliğine geçmiştir. Özellikle 2022 yılında başlayan savaş ise Ukrayna'nın ulus inşasına giden sürecini pekiştirmiş ve dış politikada Rusya'dan tamamen bağımsız adımlar atması yolunda büyük özgüven kazandırmıştır. 2022 savaşından dolayı Rusya'ya hemen hemen tüm dünya ülkeleri tarafından doğrudan veya dolaylı olarak yaptırımlar uygulanmış ve bu yaptırımlar Rusya'nın birçok sektörde zayıflamasına neden olmuştur. Rusya'nın yakın çevresinde başarı elde edebilmesinin yalnızca dış politikayla değil, aynı zamanda kendi kalkınmasıyla doğrudan bağlantılı olduğu gerçeği göz önüne alınırsa bu yaptırımların Rusya'ya ne kadar zarar verdiği aşikardır. Ayrıca Ukrayna'nın AB ile NATO üyeliği henüz gerçekleşmemiş olsa da 2022 savaşından itibaren Ukrayna Batı ile birçok yönden ilişkilerini geliştirmekte ve hatta Rusya karşısında vermiş olduğu savaşı bile büyük oranda Batı'dan gelen destekler sayesinde hala devam ettirebilmektedir. Yani özetle; Rusya Ukrayna'yı Batı'dan uzaklaştırmak için çabalamış fakat bu çaba tam tersi etki yaparak adeta Ukrayna'yı Batı ile yakınlaşmaya zorlamıştır. Hatta 2020 yılındaki Azerbaycan-Ermenistan Savaşı'nda Ermenistan'ın mağlubiyetiyle belirginleşen Rusya-Ermenistan soğuklaşması, 2022 yılında başlayan Rusya-Ukrayna savaşı ile daha da genişlemiş ve günümüz itibariyle kopma noktasına gelmiştir. Bu durum, Rusya-Ukrayna savaşının etkilerinin Rusya'nın yakın çevresinde yer alan ülkelere nasıl etki edeceğini de somutlaştıran bir olay olmuştur.

Yakın Çevre Doktrininin bu çalışmanın örnek olaylarından bağımsız olarak günümüzde ve gelecekte karşılaşacak olduğu en temel sorun ise şudur; SSCB sonrası kurulan ve Rusya'nın yakın çevre olarak kabul ettiği ülkelerde genç bir elit kuşak yetişiyor, Sovyet dönemindeki birlik bilinci zayıflıyor, ulusal ve bağımsız bilinç güçleniyor, kültürel ve tarihsel öz kimlik güçleniyor, dolayısıyla yakın çevrenin açıklık derecesi artıyor. Özellikle 1991 sonrası doğan nesillerin artık tek bir merkeze bağlı kalması ve dış dünyaya olan ilgisinin azalması imkânsız hale geliyor. Ancak bu sorun Rusya'nın Yakın Çevre Doktrininden tamamen vazgeçmesi gerektiği anlamına da gelmemektedir. Çünkü Rusya 2000'li yılların başında bu doktrinin etkisi sayesinde eski Sovyet coğrafyasında önemli başarılar kazanmış ve uluslararası camiaya adeta ben hala buradayım mesajını vermiştir. Fakat bu doktrini uygularken gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler yakın çevredeki siyasi mekanizmalar üzerinde aktiflik göstermişse de yakın çevredeki toplum mekanizmasında çok fazla etkili olamamıştır. Yani bir nevi; Yakın Çevre Doktrini gibi tarihsel ve kültürel amaçlar taşıyan bir bakış açısı, askeri ve jeopolitik amaçlar taşıyan emperyalist bir bakış açısına evrilmiştir.

KAYNAKÇA

AB. (2024, 9 Ağustos). Avrupa Birliği'nin Genişlemesi. https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-genislemesi_109.html.

Ağır, O., ve Ağır, Ö. (2017). Avrupa Birliği ve Avrasya Ekonomik Birliği Kuruluş Süreçlerinin Karşılaştırılması, *Uluslararası İlişkiler Koleksiyonu*, 21(1), 103-128.

Akman, H. (2014). Kırım-Sivastopol Üssü ve Karadeniz Rus Filosunun Paylaşım Sorunu, *Electronic Turkish Studies*, 9(1), 21-41. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.6474.

Avrasya Ekonomik Birliği Resmi Sayfası (t.y.). 2000 tarihli belge. http://www.eaeunion.org/upload/iblock/014/2000.jpg.

Avrasya Ekonomik Birliği Resmi Sayfası. (t.y.). 1994 tarihli belge. http://www.eaeunion.org/upload/iblock/be9/1994_2_1.jpg.

Avrasya Ekonomik Birliği Resmi Sayfası. (t.y.). 1995 tarihli belge. http://www.eaeunion.org/upload/iblock/de8/1995_1_1.jpg.

Avrasya Ekonomik Birliği Resmi Sayfası. (t.y.). 1996 tarihli belge. http://www.eaeunion.org/upload/iblock/c5a/1996_1_2.jpg.

Avrasya Ekonomik Birliği Resmi Sayfası. (t.y.). 1999 tarihli belge. http://www.eaeunion.org/upload/iblock/6ef/1999_1_1.jpg.

Avrasya Ekonomik Birliği Resmi Sayfası. (t.y.). 2014 tarihli belge. http://www.eaeunion.org/upload/iblock/725/2014_1.pdf.

Avrasya Ekonomik Birliği Resmi Sayfası. (t.y.). Kuruluş çizelgesi. http://www.eaeunion.org/?lang=en#about-history.

Bağımsız Devletler Topluluğu Resmi Sitesi. (t.y.). АЛМА-АТИНСКАЯ ДЕКЛАРАЦИЯ. http://cis.minsk.by/reestrv2/doc/4#text.

Bağımsız Devletler Topluluğu Resmi Sitesi. (t.y.). ОСНОВНЫЕ ВЕХИ. https://cis.minsk.by/site/about-cis.

Bağımsız Devletler Topluluğu Resmi Sitesi. (t.y.). СОГЛАШЕНИЕ о создании Содружества Независимых Государств. http://cis.minsk.by/reestrv2/doc/1#text.

Böller, F. (2018). Guardian of the international order? NATO's contested identity, the discourses of Secretaries General, and the Ukraine crisis, *East European Politics*, 34:2, 217-237. https://doi.org/10.1080/21599165.2018.1458616.

Consultant. (t.y.). Указ Президента РФ от 31.03.2023 N 229 Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации. **https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_443540/88a2699241396809b3ce744ecc6714742fd8f33a/**.

Çitçi, S. (2019). *Ukrayna Baharı*, Akademi Titiz Yayınları.

Derman, G, S. (2016). Bağımsız Kart Topluluğu (BDT) Dönemi Rus Dış Politikası Paradigmaları, *Gazi Akademik Bakış*, 10 (19), 283-285. https://doi.org/10.19060/gav.321018.

Euronews. (2022, 24 Haziran). Ukrayna'nın Avrupa'ya Dönüşü: AB Adaylık Sürecine Kadar Neler Yaşandı?. https://tr.euronews.com/2022/06/24/ukraynanin-avrupaya-donusu-ab-uyelik-surecinde-neler-yasandi.

European Parliament (t.y.). Three Eastern Partnership Neighbours: Ukraine, Moldova and Belarus. https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/171/three-eastern-partnership-neighbours-ukraine-moldova-and-belarus.

Ferreira-Pereira, L, C., ve Viera, A, V, G. (2014). Ukraina in the European Union's Partnership Policy: A case of İnstitutionalized Ambiguity, *European Politics and Society*, 16(2), 143-158. https://doi.org/10.1080/23745118.2014.981949.

Hamzaoğlu, H. (2020). Rus Dış Politikasında Realist Yaklaşım: Primakov Doktrini ve Yakın Çevre Kavramı, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8(24), 281-289.

Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Resmi Sitesi. (2012, 26 Nisan). Декларация государств-членов Организации Договора о коллективной безопасности о дальнейшем совершенствовании и повышении эффективности деятельности организации. https://odkb-csto.org/documents/documents/deklaratsiya_gosudarstv_chlenov_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti_o_dalneyshem_sover/#loaded.

Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Resmi Sitesi. (2012, 26 Nisan). Договор о коллективной безопасности. https://odkb-csto.org/documents/documents/dogovor_o_kollektivnoy_bezopasnosti/#loaded.

Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Resmi Sitesi. (2012, 26 Nisan). Нормативные правовые документы, подписанные в рамках ОДКБ. https://odkb-csto.org/documents/documents/normativnye_pravovye_dokumenty_podpisannye_v_ramkakh_odkb/#loaded.

Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Resmi Sitesi. (t.y.). История создания, основы деятельности, организационная структура. https://odkb-csto.org/25years/.

Kydyralieva, S., ve Abdibaitova, B. (2018). Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün Merkezî Asya'daki Etkinsizliği, *Bilge Strateji*, *10*(18), 93-109.

McDermott, R, N. (2009). The Restructuring of the Modern Russian Army, *The Journal of Slavic Military Studies*, 22(4), 485-501. https://doi.org/10.1080/13518040903355737.

Meydan, V. (2017). 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı'nın Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı Çerçevesinde Analizi, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 417-429. https://doi.org/10.33905/bseusbed.344587.

NATO. (2009, 21 Ağustos). Declaration to Complement the Charter on a Distinctive Partnership. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_57045.htm.

NATO. (2022, 31 Ağustos). NATO-Georgia Commission. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52131.htm.

NATO. (2023, 13 Temmuz). NATO-Ukraine Commission. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50319.htm.

NATO. (2024, 11 Mart). NATO Member Counries. https://www.nato.int/cps/en/natohq/nato_countries.htm.

NATO. (2024, 19 Temmuz). Relations with Ukraine. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm.

NATO. (2024, 28 Haziran). Partnership for Peace Programme. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50349.htm.

NATO. (2024, 7 Mart). Relations with Georgia. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_38988.htm.

NATO. (t.y.). NATO-Ukraine Joint Working Group on Defence Reform. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm#jwgdr.

Özer, S. (2007). Bağımsızlık Sonrası Gürcistan-Avrupa Birliği İlişkileri, *Uluslararası İlişkiler/International Relations*, 4(15), 109-148.

PRAVO. (2022, 21 Şubat). Указ Президента Российской Федерации от 21.02.2022 № 71 "О признании Донецкой Народной Республики. http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202202220002.

Primakov, Y. (2013, 15 Nisan). How Non-İdeological İmages of Countries Determine İnternational Relations. https://eng.globalaffairs.ru/articles/perception-of-russia-in-the-world/.

Purtaş, F. (2004). *Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu (1991-2004)*, (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi.

Ramani, S. (2015, 15 Temmuz). Yevgeniy Primakov The İdeological Godfather of Putinism. https://www.huffpost.com/entry/yevgeny-primakov-the-ideo_b_7799410.

Saraçlı, M. (2015). Rusya Federasyonu'nun Yakın Çevre Politikası'nda Dış Rusların Yeri ve Kırım Meselesi, *Karadeniz Araştırmaları*, (45), 69-88. 10.12787/KARAM930.

Simha, R, K. (2015, 27 Haziran). Primakov: The man who created multipolary. https://www.rbth.com/blogs/2015/06/27/primakov_the_man_who_created_multipolarity_43919.

Sperling, J., ve Webber, M. (2019). The European Union:security governance and collective securisation, *West European Politics*, 42:2, 228-260. https://doi.org/10.1080/01402382.2018.1510193.

Stratejik Düşünce Enstitüsü. (2022, 24 Şubat). Rusya Devlet Başkanı Putin Ukrayna'ya savaş ilan etti. https://www.sde.org.tr/rusya/rusya-devlet-baskani-putin-ukraynaya-savas-ilan-etti-haberi-25948.

TURKSAM. (2022, 14 Ekim). Rusya-Ukrayna Savaşının Gerilim Kronolojisi ve devam eden savaşın bilançosu. https://www.turksam.org/detay-rusya-ukrayna-savasi-nin-gerilim-kronolojisi-ve-devam-eden-savasin-bilancosu.

Türkiye Cumhuriyeti Batum Başkonsolosluğu. (t.y.). Gürcistan Bilgi Notu. http://batum.bk.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/254800.

UNN. (2019, 21 Nisan). Другий тур виборів президента в Україні завершився. https://www.unn.com.ua/uk/news/1795166-drugiy-tur-viboriv-prezidenta-v-ukrayini-zavershivsya.

Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Resmi Sitesi. (2012, 26 Nisan). Устав Организации Договора о коллективной безопасности. https://odkb-csto.org/documents/documents/ustav_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti_/#loaded.

Хуашэн, Ч. (2021, 9 Mart). Россия и её ближнее зарубежье: вызовы и перспективы. https://ru.valdaiclub.com/a/highlights/rossiya-i-eye-blizhnee-zarubezhe/.

Kommersant. (2012, 14 Aralık). Эволюция внешнеполитических концепций. https://www.kommersant.ru/doc/2089574